

Klasik Osmanlı Mimarisi

Osmanlı sanatının Türk Sanat Tarihi içindeki tartışılmaz ayrıcalığı ilk kez onun, standart ve uyumlu bir üslup geliştirmiş olmasından ileri gelir.

Horasan'dan Filibe'ye kadar uzanan kuşakta etkili olan Osmanlı Mimari Sanatı zaman içinde büyük değişimler geçirmiş ve kendini bu değişimlerden, hakim olduğu topraklar üzerinde gelmiş geçmiş tüm kültürlerin sentezini yaparak yaratmıştı. Elbette bu süre içinde belli dönemlerde bazı kültürlerden daha fazla etkilenmiş ve bu kültürlerin sanat anlayışlarını eserlerinde daha fazla yansıtmıştı. Osmanlı Mimarisi'nin 14.yy dan 20.yy.ın başlarına kadar uzanan etkinlik süreci bu nedenle üç bölümde incelenmektedir:

- "Erken dönem(14.yy-15.yy)
- "Klasik Dönem(15.yy-17.yy)
- "Batılılaşma Dönemi(17.yy-19.yy)

Osmanlı Devleti'nin kuruluş döneminde etkili olan Erken Dönem Mimarisi İznik, Bursa ve Edirne yapıları tarafından temsil edilir. Bunların ilk örnekleri İznik'te bulunur. İkinci payitaht Bursa ise gerek devletin ilk anıtsal taş yapılarını buldurması gerekse Erken dönem Mimarisi'ne damgasını vurmuş "Bursa Üslubu" nun doğduğu yer olması nedeniyle büyük bir öneme sahiptir. 14.yy.ın ikinci yarısında devletin merkezi olan Edirne ise bir cami ve medreseler kentidir. Erken Dönem Mimarisi özellikle taş işçiliği bakımından Selçuk Sanatı'nın izlerini taşır. Fakat Bu dönem eserlerini Selçuklu Sanatı'nın taklitleri olarak kabul etmemek gerekir: Erken Dönemde klasik anlayışın ve özgün Osmanlı sanatının ilk temelleri atılmış; kubbe geleneği ortaya çıkıp gelişmiştir.

Klasik Dönem Mimarisi ise üç yüzyıllık geniş bir dönemde, imparatorluğun bütününde etkili olmuş; en parlak örneklerini ise İstanbul'da vermiştir. Bu dönem mimarisinin baş yapıları, dini ve kamusal yapılardır. Özel mülkiyet anlayışı olmadığından sivil mimariye ait yapılara pek rastlanmaz. Kamusal ve dinsel işleve sahip olmayan ilk ürünler dönemin sonlarında, batı etkisinin gelişmesiyle verilmiştir. Bu dönem, Erken Dönemin mirasçısı olarak kubbe geleneğini sürdürmüş, Erken Dönemin sonlarında ortaya çıkan merkezi plan şemasını geliştirerek onu anıtsal ölçülere kavuşturmuştur. Bir çokları Osmanlı Klasik Anlayışının karakteristik özelliği olan ; ana kubbeyi yarım kubbelerle mümkün olduğunca genişletme çabasının Ayasofya' dan etkilenilmesi sonucu ortaya çıktığını iddia ederler.

İmparatorluğun duraklama dönemine girdiği 17.yy. sonlarında ve bunu takip eden gerileme döneminde Osmanlı devlet adamları ve aydınları arasında reform arayışları baş gösterdi; fakat bu arayışlar daha çok Avrupa'nın idari ve kültürel açılarından taklit edilmesi şeklinde gelişti. Mimaride batılı üsluplar benimsenmeye başladı. Böylece 18.yy. dan sonra Klasik dönem eserlerine rastlanmadı, sivil mimari önem kazandı.

BÖLÜM 1:KLASİK OSMANLI MİMARİSİNİN GENEL ÖZELLİKLERİ

A- Klasik Anlayış

Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'u alıp Osmanlı'yı doğu ve batının birleştiği noktaya kadar genişletmesiyle devlet yönetiminde doğu ve batıyı kucaklamak isteyen bir politika önem kazandı.Bu sentez arayışı kültür-sanata da yansdı.Doğulu kaynakların yanı sıra batılı kaynaklardan da-yalnız burada batı olarak kastedilen Bizans'tır;Avrupa değil-beslenmeye başlandı.Bu durumun ilk örneğini ,Selimiye Camii'nin yapılmasına kadar aşılamayacak bir şaheser olarak kabul edilen Ayasofya Kilisesi'nin incelenmesi oluşturur. Bu inceleme gerek estetik gerek teknik açıdan Osmanlı kubbe mimarisinin gelişimini hızlandırmıştır. Birçokları tarafından 16.yy. Osmanlı'nın en parlak dönemi kabul edilir.Siyasi alandaki getirileri açısından bu yargının ne derece doğru olduğu tartışılabilir;fakat sanatsal açıdan özgün Osmanlı Mimarisinin en olgun devrini 16.yy. de yaşamış olduğu su götürmez bir gerçektir.Bu durumun temel sebepleri şöyle sıralanabilir:

a- Sınırların büyük bir hızla genişlemesine paralel olarak imar faaliyetleri hız kazandı böylece mimaride büyük gelişim yaşandı.

b- 16.yy.da çağını en büyük güçlerinden biri haline gelen Osmanlı buna paralel olarak kültürel alanda da en olgun devrini yaşadı.Kendisinden önceki kültürleri sentezlemeyi tamamlayarak kendi kültürünü oluşturdu.

c- Devletin ekonomik açıdan oldukça güçlü olmasıyla sanatsal çalışmalar desteklendi.Büyük binaların yapılması mimariyi gelişmesi için hem zorladı hem teşvik etti.

d- Özellikle mimari alanda bir birini izleyen anıtsal nitelikli yapılar gözden geçirildiğinde bu dönemdeki sanatsal üslupta sultanın ne kadar etkili olduğu ortaya çıkar.Sultanlar Osmanlı Devletinin büyüklüğüne uygun,onu mimari alanda simgeleştirecek özelliklere sahip eserlerin yapılmasına ön ayak oldular.Bu simgesel eserlerle sultanlar tanrıya bağlılıklarını bildirirken bir yandan kendi varlıklarını duyuruyorlardı(bu durumun kanıtı kamusal işlevi olmasına rağmen külliyelerin onu yaptıran sultanın varlığıyla özdeşleşmesi,bu yapıların o sultanın adını taşımasıdır).Bu soylu ve yüce amaca uygun olarak mimari de şaheserler yaratmalıydı. Dönemin ileri gelenlerinin de hünkarın yolunu izlemesi mimarinin gelişimini hızlandırdı. Klasik estetik doruk noktasına ulaştı. Klasik Osmanlı Mimarisi gündelik hayatın gereksinimlerini karşılayacak yapılarda ifadesini bulur.Yani diğer bir deyişle klasik anlayış değişen çağla beraber değişen gündelik yaşamın ihtiyaçlarını erken dönem sanatının karşılayamaması üzerine ortaya çıkmıştır.Bu özelliğinden dolayı klasik Osmanlı mimarisinde yapının en önemli özelliği işlevselliğidir. Mimarın amacı ise işlevselliği kapatmayacak ölçüde sanatsal yönü de olan yapılar ortaya koyabilmektir.Böylece Klasik Dönem yapılarında abartıdan uzak duruldu,sade ve dengeli kompozisyonlar oluşturulmaya çalışıldı. 15.yy.dan 16.yy.a kadar uzan dönemde (mimari halkın ihtiyaçlarına yanıt veren bir araç olarak ele alınması ve özel mülkiyet kavramının var olmaması nedeniyle)

kamusal yapılar ön plana çıktı.Bulunduğu yerde ,halkın tüm gereksinimlerine yanıt verecek bir yapılar topluluğu olan külliyelerin inşası hız kazandı.Böylece hem kentleşme kontrol altına alınmış oluyor hem de devlet sosyal yükümlüklerini bir kerede yerine getirmiş oluyordu. Ayrıca bu yapılar vakıflar arayıcılığı ile yönetildiğinden hem devlete yük olmuyor hem de yapıyı yaptıran bina üzerinde bir hak iddia edemiyordu. Böylece de binalar tamamen halkın kullanımına açık oluyordu.

B- Klasik Mimarinin Tarihsel Gelişimi

Osmanlı Mimarisi bir çok alanda mirasçısı olduğu Selçuklular' dan mimari alanda ayrılır.Osmanlılar ve arasında görülen en büyük fark Selçuklular'ın süslemeyi yani biçimselliği Osmanlılar' insa mekan kullanımı yani işlevselliği ön plana çıkarmış olmasıdır.Ayrıca Osmanlılar' da dini mimariye daha çok önem verildiği görülür.Bu farklılıklarına karşın Osmanlılar özellikle erken dönemde Selçuklu sanatından etkilenmişlerdir.Örneğin Osmanlılar Selçuklu bezemelerini kullanmışlar fakat onları biraz sadeleştirmişlerdir.

Erken Dönem Mimarisi:

Bursa okulunun tek kubbeli yapılarıyla başlayıp Edirne okulunun çift yada çok kubbeli yapılarıyla devam eden bir dönemdir.Bursa okulunun etkisinin daha baskın olduğu görülür. Bu dönem mimarlarının temel arayışı aydınlık ve ferah mekanlar yaratmaktır. Topkapı sarayı,Çinili Köşk,İlk Fatih Camii bu dönem mimarisinin en iyi örnekleridir. Devrin sonunda inşa edilen Üçşerefeli Camii planı açısından Osmanlı Klasik Mimarisine ilk adım sayılır:İç avlulu plan tasarımı ve ana kubbe anlayışının oluşturulması Klasik Anlayışın gelişinin işaretleridir.

Klasik Dönem

15-16.yy.:

Bu dönem Osmanlı mimarları camii mimarisinin özelliklerini belirlemeye çalıştılar.Ayrıca merkezi plan sorunun nasıl çözüleceği sorusuna yanıt aradılar. Bu dönem mimarlarının baş amacı her yönden ve herkes tarafından görülebilecek kadar yüksek ve heybetli yapılar yaratmaktı.

Bu Dönem camilerinde kubbeli ve yan kubbeli bir örtü sistemi kullanıldı.Bu tavan dörtlü filayak sistemi ile dengelendi.Yukarıdan aşağı genişleyen bir kütle kompozisyonu (prizma biçimli yapılarla hiyerarşik ,basamaklı bir görünüm) tasarlandı.Ana kütle ve kubbe arasında daha uyumlu bir geçiş yapabilmek için kubbe kasnağı sınırlı yükseklikte tutuldu:Bu dönem yapılarında kullanılan kubbeler tam yarı küre şeklinde değildi.(Selatin camilerde) Minare sayısıysa iki veya dörttü. Bu dönemde kullanılan yapı malzemeleri küfeki taşı ve mermerdi.

16-17.yy.(Sinan Dönemi)

İmparatorluğun ekonomik alandaki refahını yansıtan büyük boyutlu eserler yapıldı. Şehircilik çalışmaları önem kazandı.Mimari elemanların ölçüleri ve kompozisyonları yeniden düzenlendi.:Ana kubbe genişletildi;yan mekanlar kullanışlı hale getirildi;filayak sayısı altı ve sekize çıkarıldı.Yapı malzemelerinde yalınlık ön plana çıktı.Ayrıca renkli taşlar da yapılarda kullanılmaya başlandı.17.yy. da ,16.yy.ın etkileri görüldü.Batı etkisi henüz kuvvetli olmadığından bu dönemde Osmanlı kendi kaynakları açısından kısırlaşmamıştı,hala özgün eserler verebiliyordu..Fakat Osmanlı'nın duraklama dönemine girişi,iç karışıklıklar,ekonomik sıkıntılar mimaride büyük atılımlar gerçekleştirecek büyük boyutlu yapıların inşasını engelledi.Bu nedenle bu dönemde İmparatorluğun büyüklüğünün anısını yaşatacak eserlerle yetinildi. Özetle mimari de devletle birlikte duraklama dönemine girdi.

Batılılaşma Dönemi

18.yy(Lale Devri):

18.yy.da Lale Devri ile Osmanlı mimarisinde önemli değişiklikler yaşandı.Batılı yaşam tarzının benimsenmesiyle mimaride de batı etkisi hissedilmeye başlandı.Batılı üsluplar tercih edilmeye başlandı.Bunun sonucunda Klasik Osmanlı mimarisinin etki alanı daraldı,bir süre sonra da klasik anlatış yerin tamamen batılı üsluplara bıraktı.Sadrazam Nevşehirli Damat İbrahim Paşa özellikle Paris ve Viyana'dan getirttiği projelerle İstanbul'un imarına el attı:Haliç ve Kağıthane Dersi gezinti yerleri haline getirildi.Kağıthane'de padişah için Sadabad Kasrı inşa edildi ve etrafı lale bahçeleriyle bezendi.Batılı tarzdaki binaların yöneticiler tarafından da benimsenmesiyle varlıklı kesimler arasında lale yetiştirme ve köşk yaptırma modası başladı.Böylece deniz kenarındaki semtler moda oldu:Üsküdar,Beylerbeyi, Bebek,Fındıklı, Alibeyköy , ve Topkapı... Köşk modası cami mimarisinde de etkili oldu : "Yalı camii"denen deniz kıyısı camileri yapılmaya başlandı.

19.yy(Tanzimat Dönemi):

Tanzimat ile birlikte batılılaşma hareketleri daha da hızlandı.Tamamen barok ,rokoko,neogotik ve amper üslupları etkin oldu.Şehir yeni alanlara doğru genişlemeye başladı.Boğaziçi ve Sarıyer'e iskan arttı.Ayrıca alt yapı ve kent hizmetleri gelişti:Haliç'e köprü kuruldu;tünel(metro),atlı tramvay,Şirket-i Hayriye(deniz taşımacılığı yapan bir şirket) açıldı.Külliyelerden bağımsız ilk hastane (Vakıf Gureba Hastanesi) hizmet vermeye başladı.Batılı yaşam tarzının orta kesimler tarafından da benimsenmesiyle lüks tüketim arttı.Mobilyalar evlere girdi ve böylece binalar buna uygun yapılmaya başlandı.Aynı zamanda yazlık ve kışlık adeti başladı ve bu nedenle ev fiyatları arttı..Suriçi ve Beyoğlu kışlık ,Boğaz ,Kadıköy ve Adalar ise en gözde yazlık semtler arasındaydı.Kentin yerleşim dokusu değişmişti.Mimari kamusal alanda hizmet vermeyi bırakıp bireye hizmet etmeye başladı.Bu dönemin en önemli camileri Nuruosmaniye Camii,Dolmabahçe Camii,Aksaray Valide Camii ve Nusretiye Camiidir.

BÖLÜM 2: MİMARLIK VE USTALIK

A- Mimarlığa Yaklaşım

Osmanlı insanı dinin etkisiyle her şeyin kendisine tanrı tarafından kusursuz verildiğine inanır. Ona göre insana düşen tanrının yarattığı parçaları doğru şekilde Osmanlı toplumunun bir ferdi olan mimar da bu anlayıştan soyutlanamaz. Dolayısıyla mimar miri toprak düzeninin ve dini inancının yarattığı durallığı taşıyan ürünler verecek ,mimariyi bir kompozisyon sanatı olarak görecektir. Bu nedenle Osmanlı klasik mimarisinde yeni formlar yaratma amaçlı bir çalışma görülmez. Örneğin birkaç çeşit kubbe ,pencere vardır; mimar bunları bir legonun parçaları gibi birleştirir. Osmanlı mimarının yaratıcılığı ve becerisi ,mazmunları ve ses kalıplarını birleştirip "söz legoları"ndan şiir yaratan şair gibi parçaları ne derece doğru (uyumlu, göz okşayıcı ve işlevine uygun) birleştirebildiğiyle ölçülür. Her şair dili bilir ama o dilin sözcüklerini art arda dizmekteki becerisidir şairin başarısını yaratan. Mimar için de durum aynıdır: mimarın elinde bir pencere vardır; şekli şemali bellidir yada caminin tepesinin kubbe ile kapatılacağı; minarenin ince, uzun, ve sivri olacağı; caminin iç mekanının kare biçimde olacağı açıktır ama kaç pencerenin nasıl sıralanacağını belirlemek ,kubbelerin nasıl dağılacağını tasarlamak mimarın teknik hakimiyet, sanatsal yetkinlik ve yaratıcılığına bakar. Sonunda Sultanahmet Camii'ndeki gibi mekan çığ ışığa da boğulabilir; ışık Süleymaniye Camii'ndeki kutsallık duygusunu arttıran bir elemana da dönüşebilir. Elbette mimar ve edebiyatçıyı eş saymak olanaklı değil. Kullandıkları araçların (söz ve taş) farklılığından çok hitap ettikleri kesimlerin farklılığından kaynaklanır bu: Her şeyden önce mimari yüzünü halka dönmüştür; divan şairi ise saraya. Birinin amacı işlevsel olmaktır diğerinin ki ise biçimsel mükemmeliğe ulaşmak. Diğer bir farkta biçimsel alanda görülür: mimari yalıdır ,edebiyat ise süse boğulmuştur. Osmanlıda mühendis yoktur; bu görevi mimar üstlenmiştir. Bu nedenle mimarın ustalığının bir diğer ölçütü onun araziye doğru kullanabilme becerisi, teknik birikimi ve hassasiyetidir (Klasik dönem eserleri değerlendirilirken teknik açıdan da değerlendirilmelidir). Örneğin Mimar Sinan Osmanlı tarihinin herkesçe bilinen tek mimarıdır çünkü o hem mühendis hem mimar olarak kusursuz denecek binalar yaratmıştır. Bu nedenle Sinan'ın eserleri Klasik dönem anlayışın çok iyi yansıtır. Elbette Osmanlı mimarları sadece teknik eleman veya kompozisyoncu değillerdi. Her ne kadar biçimler belli olsa da her mimar eserinde farklı anlatım yolları ve teknikler denerdi.

B- Mimarların Yetiştirilmesi ve Örgüt Düzeni

Klasik Osmanlı Mimarisi 15-18.yy.lar arasında oldukça geniş bir alanda etkin oldu. İmparatorluğun her yerine yayılan bu mimari anlayış ilk ağızda tüm yapıların aynı mimari kurum tarafından yapıldığı izlenimini verir. Oysa Osmanlı'nın çok kültürlü yapısı ve geniş toprakları göz önüne alındığında bunun imkansız olduğu anlaşılır. Belgelerden ülke genelinde imar faaliyetlerini denetleyen ve organize eden altı mesleki kuruluş bir de ek olarak bir teşkilatın var olduğu anlaşılmaktadır. Bu teşkilatlar doğrudan yada dolaylı olarak merkeze bağlıdırlar.

1.Ehl-i Hiref Teşkilatı: Ehl-i Hiref sanat sahibi esnaf anlamına gelir. Teknik yönü ağır basan ve özel uzmanlaşma isteyen işlerle (süsleme, bezeme...) uğraşanların teşkilatıydı. Bu teşkilat çeşitli zanaatlara ait bölükler halinde örgütlenirdi. Devşirmeler arasında yetenekli olanların alınıp yetiştirilmesi yada

kendi dallarında becerilerini kanıtlayanların kaydedilmesi yoluyla kuruma insan kazandırılırdı.Örgüt üyeleri sarayın ihtiyaçlarını karşılamak ve padişahın yaptırdığı mimari eserleri süslemekle yükümlüdürler.Saraya bağlı bir teşkilat olduğu için üyeler ulufe alırlar.Buna karşın atölyeleri saray dışında bulunur. Örgüt çok sayıda zanaat kolunu içerdiğinden yaratılmasına katkıda bulunduğu yada benimsediği başkent üslubunu ülkenin her yanına yayabilmekteydi.

2.Hassa Mimarları Ocağı: Anadolu Selçukluları;Beylikler ve Erken Osmanlı Döneminde düzenli bir mimarlık örgütü bulunmuyordu.Oysa Fatih'in İstanbul'u dünya başkenti yapma tutkusu ,hızla gelişen ve büyüyen devlet ciddi ve kapsamlı bir mimarlık örgütünün varlığını zorunlu kılıyordu.Bu ihtiyacı karşılamak için önce Hassa Mimarlık Ocağı kuruldu ve ardından ocağın alt kuruluşları olacak taşra teşkilatlarının düzenlenmesine geçildi.Devletin ocağa sunduğu imkanlar v mimari alanda yaptığı yatırımlar artıkça ocak da kendini geliştirdi ve klasik üslubun ilk basamaklarına ulaşıldı.1538'den sonra ocağın başına getirilen Mimar Sinan'ın çalışmaları sonucu kuramsal ve uygulamalı dersleriyle(resim,menazır,hesap,hendese=geometri,mimarlık dersleri) ocak bir okul niteliği kazandı ve 16.yy.da gelişmesini tamamlayarak kendine bağlı alt birimler olan taşra teşkilatları sayesinde tüm mimari faaliyetler üzerinde etkili oldu. Hassa Mimarları Ocağı sarayın Birun (dış hizmetler) örgütü içinde yer alan şehir' emaneti (belediye) örgütüne bağlı yarı askeri bir ocaktı; Topkapı sarayı içindeki Sepetçiler Kasrı'nda eğitim veriyordu.Ocak içinde hiyerarşik bir düzenleme vardı:Yeniçeri Ocağından seçilen yetenekli gençler veya saraya bağlı bazı sanatçılar usta-çırak ilişkisi içinde eğitim görürlerdi.Ayrıca öğrenciler mimarlık dışında en az bir sanat daha öğrenmek zorundaydılar.Ocak içinde bu ek zanaata ,deneyimlerine ve yönetsel kadrodaki yerlerine göre sınıflandırılırlardı. Hassa mimarlarının görevleri şunlardı:Kamuya ait tüm yapıların planlarını yapmak, keşif bedellerini denetlemek , yapım işlerini yürütmek, onarımlarını yapmak veya yaptırmak Askeri yapıların yapım ve onarımı, askeri yolları açılması ve tamiri,köprülerin yapımı, konaklama yerlerinin ve menzillerin düzenlenmesi ile ilgilenmek Saray dışından kimselerin yaptırmak istediği yapıların planlarını yapmak veya incelemek;bu yapıların malzeme ve inşaat hesaplarıyla ilgilenmek,binalara yapım izni vermek Şehre gelen inşaat malzemelerinin kalitesini ve bunları satan dükkanları ;sıvacı,duvarcı ve marangozların ehliyetlerini denetlemek Tüm vakıfların tamirat ve onarımını üstlenmek ve bunların yapım-onarım masraflarını onaylamakDonanmanın ihtiyacı olan kereste,seren vb. malzemeyi zamanında hazırlamak

3.Ordu Mimarları: Hassa mimarları ocağı içinden seçilip askeri mimarlık işlerinde uzmanlaşan kişilerden oluşur.Savaş zamanında orduyla sefer çıkar,ordunun geçeceği köprüleri kurar,alınan savunma yapılarını(kale vb.) onarırlardı.Barış zamanında sınırlar üzerindeki askeri yolların keşif ve onarımı yada yenilerinin yapıyla görevlendirilirdi.

4.Eyalet mimarları: Genellikle Hassa mimarları ocağında yetişmiş tımar sahibi kişilerden oluşurdu.Bunlar gittikleri yerlerde sürekli hizmet ederlerdi:buldukları eyaletin inşaat esnafı ve işçileriyle eyalet sınırlarında yer alan savunma yapılarını onartır ve güçlendirirdi.

5.Bölge Mimarları: Hassa mimarlarına vekaleten belli bir bölgenin toplu yerleşme birimlerindeki inşaat işlerini düzenlemekle yükümlüdürler.16.yy.ın başında görevleri çok fazlayken daha sonraları kent mimarlarının kurulmasıyla işleri, kolaylaşmıştır.

6.Kent Mimarları: Şehirleşmeler sonucu devletin kent ölçeğindeki bir çok yerleşme biriminde inşaat malzemelerinin kalitesi ve fiyatlarıyla yapıların denetlenip düzenlenmesi ihtiyacı doğmuştu.Teşkilat bu ihtiyacı karşılamak üzere kuruldu.Kent mimarı unvanı babadan oğla geçerdi.

7.Vakıf Mimarları: Külliye niteliğindeki yapıların arasından sorumlusu olduklarının bakım ve onarımı ile ilgilenirlerdi. Maaşları vakfın tahsisatından karşılanırdı.Görev yapabilmek için ustalıklarını kanıtlayan ehliyeti hassa mimarlarına onaylatmak zorundaydılar.Vakıf Mimarlığı kişi ölünceye dek süren bir görevdi v e bu kişiler kent mimarları arasından seçilirdi.

C- Önemli Mimarlar

1.Mimar Hayreddin(15.-16.yy.): II.Mehmet ve II.Bayezit dönemleri arasında yaşadı.Edirne'deki II.Bayezit külliyesinin mimarı,klasik Osmanlı Mimari geleneğinin öncüsüdür.Sinan'ın ustasıdır.

2.Mimar Sinan: Kayserili Hıristiyan bir ailenin çocuğudur.Devşirme yolu ile yeniçeri ocağına alınmış ,yeteneğiyle dikkat çekmiş ve 48 yaşındayken mimarbaşılığa getirilmiştir.

3.Davut Ağa(?-1598): Sinan'ın öğrencisidir.Onun ölümünden sonra mimar başı oldu,III.Murat ve III.Mehmet dönemleri boyunca bu görevde kaldı.Eserlerinden en önemlileri Sarayburnu'ndaki Sepetçiler Kasrı ve İncili köşk ile Sultanahmet Külliyesi içindeki III:Murat Türbesi'dir.Yeni Camii'nin inşasına başladıktan bir ay sonra vebadan ölmüştür.

4.Dalgıç Mehmet Ağa(?-1608): Davut Ağa' nın ölümünden sonra mimarbaşı oldu. Yeni Camii' yi tamamladı.III:Murat Türbesi'ni tamamladı.

5.Sedefkar Mehmet Ağa(?-1618) :Sinan'nın öğrencisi olup Dalgıç Mehmet Ağa' dan sonra mimarbaşı oldu. İstanbul'dan götürdüğü yapı ustalarıyla birlikte Mekke'de Kabe'yi Medine'de Mescid-i Nebevi' yi onardı.Sultanahmet Camii ve Külliyesi'ni yaptı.

6.Kasım Ağa(1570-1660): Arnavut kökenlidir.Üsküdar'daki, çinileriyle ünlü Çinili Külliye' yi yaptı.Davut Ağanın yaptığı Sepetçiler Kasrı'nı genişletti.Saray entrikalarına(Sultan İbrahim entrikaları)azledilerek boğduruldu.Böylece Mimarbaşının eceliyle ölünceye dek görevde kalması geleneği bozuldu.

7.Mehmet Tahir Ağa(18.yy.): III.Mustafa ve I.Abdülhamit zamanında mimarbaşlık yaptı.Fatih Camii'ni yeniledi.I:Abdülhamit adına Hamidiyye Külliyesi'ni (Bahçekapı)inşa etti. III.Mustafa adına yaptığı Laleli camii batılı etkilerle klasik Osmanlı sanatının birleşimi olup doğacak batılılaşma hareketinin habercisidir.

BÖLÜM 3:YAPILAR

A- Yapıların Genel Özellikleri

1- Sadelik ve işlevsellik:

2-Merkeziyetçilik ve teklik: Klasik dönemde sanat tekliği vurguladı.Bu özellikle camilerin örtü sisteminin ortada büyük bir kubbe ve onu çevreleyen yan kubbeler şeklinde tasarlanması ve tek odalı mekanlar yaratılması olarak kendini gösterdi.Bu durum iki şekilde yorumlanabilir: Birincisi bu anlayışın tanrının,Osmanlı'nın ve sultanın eşsizliğini,biricikliğini simgelemesidir.İkinci ise duruma tasavvufi açıdan yaklaşır;teklığın öne çıkarılmasının nedenin ikilikten kurtulup vahdet-i vücuda karışma isteği olduğunu söyler. Aslında merkeziyetçilik kendini daha dolaylı yoldan mimari örgütlenmeye bağlı olarak sanat anlayışında göstermiştir.Sultanın o dönemki mutlak gücüne bağlı olarak sanat saray merkezli gelişmiş ve tüm mimari faaliyetlerin denetimi saraya bağlı mimarlık örgütü Hassa Mimar Ocağı'nın elinde bulunduğu için imparatorluğun her yerinde saray üslubu hakim olmuştur; bütün yapılar merkezin belirlediği şekilde inşa edilmiştir.

3- Egemenlik: Yapıların tasarımı sırasında yapının geniş bir alana egemen olmasına(her yerden görülebilmesi vb.)dikkat edilirdi.

4- Çevreyle uyum: Binaların üzerinde inşa edildiği araziye ile uyum içinde olması ve arazinin amacına uygun olması dikkat edile başka bir özelliktir.

5- Hiyerarşi, simetri, denge: Kompozisyonlarda estetik görüntü elde etmek için simetriye (elemanların dengeli dağılımına) dağılımına baş vuruldu.Hiyerarşik düzenleme ise kütle kompozisyonunda kendini gösterdi:Aşağı doğru genişleyerek inen kütle kompozisyonu basamaklı,uyum sağlayan görünümü , simgesel anlamı ve görüntüye hareket kazandırması nedeniyle tercih edildi.Bu hiyerarşik mimari tanrı-sultan-tebaa ilişkisinin temsil edilişi olarak yorumlanabilir.Bu görüntü camilerde köşelerde kullanılan minarelerle dengelendi.

6- Kubbeli örtü sistemi: Yapıların dış görünüşünü karakterize eden elemanlar yarım küreyi andıran kubbeler ve düzgün kesme taştan yapılmış prizmatik bina gövdeleridir.Plan nasıl olursa olsun alt kütleli örten tek veya çok (art arda iki eş kubbe veya ortada büyük kenarlarda küçük yarı ve tam kubbeler) kubbeli tavanlar kullanılır.Kubbe binaya derinlik kazandırdığı; basıklığı değiştirilerek farklı iç mekanlar yaratılmasına izin verdiği; mekanı genişlettikleri;alt kütleli hantal görüntüsünü yumuşattığı ve simgesel anlam taşıdığı için çok tercih edildi.Hiçbir örtü sistemi onun yerini tutamadı.

B- Sinan Üslubu

Osmanlı'nın en ünlü mimarı Mimar Sinan'dır.Oysa Sinan herhangi bir buluşa imza atmamıştır.Misal,klasik anlayışın ortaya çıktığı ilk yapı olan II.Bayezit Camii onun eseri değildir.Ayrıca Sinan'ın yapılarında kullandığı kubbe,yarım kubbe,birkaç şerefeli minareler, kemerler, tonozlar ondan önce defalarca uygulanmıştır.Sinan'ın büyüklüğü mimari geleneğin zengin birikimini yeniden ele alıp yeni boyutlar ve oranlarla farklı bir estetiğe ulaşmak için çabalarken elde ettiği başarıdan kaynaklanır.O,ölçü ve oranlar üzerinde çalışarak klasik mimarinin temel doğrularını ortaya koymuş ,böylece "Sinan Okulu denen kavram ortaya çıkmıştır.Sinan okulunun en önemli özellikleri şunlardır:

1-Yapının işlevine ve üzerinde inşa edileceği araziye en uygun olan planın tercih edilmesi

2-Yatay ve düşey doğrultuda gözü rahatsız etmeyecek bir kütle kompozisyonuna gidilmesi,hantallık ve sert geçişlerin önüne geçilmeye çalışılması

3-Yapı elemanlarının büyüklüklerinin bir tam sayının katları olmasına dikkat edilmesi

4-Abartılı veya detaycı süslemelerden kaçınılması,bunun yerine teknik işlerde titiz ve detaycı olunması

5-Kubbe tasarımının sürekli geliştirilmesi

6-Yapı elemanlarının çok işlevli kullanımı(örneğin Sinan'ın eserlerinde kubbeye geçiş elemanı olarak kullanılan mukarnasların statik-kubbeyi taşımak-,estetik-uyumlu geçiş sağlamak- ve akustik-sesin dağılmadan yansımaları sağlamak- işlevi vardır)

7-Kağır Karkas tekniğinin kullanılması(Bu ağırlığın kemerlere ve ayaklara verilmesini ,duvarlara hiç yük binmemesini sağlayan ,Sinan tarafından bulunmuş bir tekniktir.Böylece duvarlar yıkılsa bile kubbe ayakta kalacak;hem de duvarlar inceltilerek yapının görünümü zarifleştirilebilecektir.)

Sinan üslubu klasik anlayışın standart çizgisini yansıtır.Klasik dönem boyunca Sinan üslubu korunmuştur.Bu mimaride farklı mimarların eserleri arasındaki fark onların değişik etnik kökenlerinden değil,ayrı dönemlerde yaşamalarından ileri gelir:köken farkı genel mimariyi farklı bir çizgiye çekmemiş,yerel bir çok yapıda bile saray üslubunun ağırlığı görülmüştür.Bu mimarların,devletin en ücra yerlerine kadar nüfuz edebilen örgüt düzeninden kaynaklanır.

C- Klasik dönem Yapıları

Klasik Osmanlı mimarisinde ne cami,ne türbe,ne de mescit tek başına mevcut yapılar değildir.İnşa,şehircilik ve site anlayışına bağlıdır,bir birlik ifade eder.Camiinin yanı sıra imaret(fakirlere yardım eden sosyal yardım kurumu), medrese(lise ve üniversite), şifahane(hastane)ve bina topluluğunun yapıldığı yere göre kervansaray, hamam, çarşı, bedesten, arasta, çeşme vb. yapılar birlikte inşa edilir.Bu yapı topluluğuna külliye denir.

1-Türbeler ,Mescitler,Camiler ve Külliyeler

Cami,mescit ve türbeler külliyeler içinde bulunur,onları tamamlardı.Bunun dışında dinsel yapılar olması dolayısıyla,ibadet edilen herhangi bir mekanın kutsallığının ötesinde dinsel isteklerin simgesi olarak kabul edildiler ve.Bu durum özellikle camilerde daha baskındı; bu nedenle uzun süre camiler şehirlerdeki külliyelerin merkez binası olarak inşa edildiler. Türbeler yeniliklerin denendiği yapılar olarak bir çok değişim geçirdi.Dah çok çokgen planlı türbeler yapıldı;bezeme sanatı yoğun olarak kullanıldı(örnek:Şehzade Mehmet Türbesi).Türbenin ihtişamı ise gömülü olan kişinin konumuna bağlıydı(örnek:Kanuni Sultan Süleyman Türbesi).17.-18.yy.da türbeler medreselerle birleştirilerek tekil yapılar olma özelliklerini kaybettiler.Buna karşın ihtişamları arttı(örnek:İbrahim Paşa Türbesi, İstanbul, 1603)

2-Medreseler ve Eğitim Yapıları

Temelde Selçuklu ve Beylikler Dönemi mimarisinin şemasını yansıttı.15. ve 16. yy.da medreseler sekizgen yada kareplan dahilinde yapıyordu,derslik bölümü kubbeliydi.Devletin gelişip güçlenmesi 16.yy.da medrese yapımında yeni tekniklerin kullanılmasını sağladı.17.yy.da ulemanın iyice güçlenmesiyle medreseler külliyeinin merkez yapıları oldular, ardından külliyeiden koptular. İlk Osmanlı kitaplıkları (Halil Paşa kitaplığı-Kayseri-, Köprülü Kitaplığı-İstanbul) 17.yy.da inşa edildi.

3-Kervansaraylar

Yollar üzerinde veya büyük yerleşim yerlerinde külliye bünyesinde de ayrı olarak da inşa edilebilirdi.Bezemelerin az kullanıldığı yapıları.Yollar üzerinde inşa edilenleri külliyeinin merkez elemanı olarak tasarlanırdı. Kervansaraylar vakıf yoluyla işleyen yapıları.Otel olarak hizmet verdikleri gibi zanaatçılar tarafından atölye olarak da kullanılırlardı.Ayrıca sefer zamanı ordu buraları konaklamak için kullanırdı.Konaklayanların can ve mal güvenliğinden kervansaraycı sorumluydu.

Klasik Osmanlı Mimarisi

16.yy.da doğu-batı ticaretinin Akdeniz'den okyanuslara kaymasıyla Anadolu'daki bazı ticaret yolları önemini yitirdi.Bu nedenle şehir kervansarayları önem kazandı. Klasik anlayışın en ünlü kervansarayları (şehir kervansarayları) olarak Valide Hanı(1640) ve Çakmakçılar Hanı;(yol kervansarayı olarak) Mehmet Paşa Kervansarayı'dır.Ayrıca Ulukışla Kervansarayı ve Sinan tarafından 15.yy.ın ikinci yarısında Edirne'de Mimar Sinan tarafından yapılmış; bu gün otel olarak kullanılan Rüstem Paşa Kervansarayı da klasik mimarinin ilgiçekici örneklerindendir.

5-Çarşı ve Bedestenler

Bunlar karşılıklı dükkan dizilerinden oluşan üstü açık yada kapalı sokaklardır.Daha çok yeni gelişen yerleşim merkezlerinde külliye bünyesinde inşa edilirdi.Bu yapıların klasik üslupta inşa edilmişleri arasında en önemlisi Vezirköprü Bedesten ve Arastası'dır(İstanbul).

6-Hamamlar

Bezeme ve zengin örtü sistemlerinin kullanıldığı yapılardır.Genellikle "yıldızvari" ve "haçvari" planlarına göre yapılırlardı.17.yy.da külliye yapısından koptular.En bilinenleri Sirkeci' deki Küçük Hamam,Vezirköprü'deki Ayşe Hanım Hamamı ve Merzifon'daki Paşa Hamamı' dır.

7-Su Kemerleri ve Köprüler

15. ve 16.yy.larda sürekli göçler sonucu İstanbul'un nüfusu artmış;zaten kısıtlı olan su kaynakları şehre yetmez olmuştu.Kanuni Sultan Süleyman döneminde su sıkıntısının önüne geçmek için su yolu ve su kemeri yapımına ağırlık verildi.Bunlar arsında en bilineni Sinan' nın bir eseri olan Mağlova Su Kemeri'dir.Ayrıca çıkılan seferlerde ordunun hareket hızını arttırmak için bir çok köprü yapıldı.17.yy.da köprü yapımı çok azaldı. Bu yapılar genellikle süsüzdür fakat biçimsel kaygılarla yapılmış olanlarına da rastlanır.Bunların en ünlüsü dört köprünün birleştirilmesiyle oluşmuş;taşlar arsına döküle kurşunla sağlamlaştırılmış Büyükçekmece Köprüsü'dür.

8-Saray, Köşk ve Yalılar

İlk örneklerine 17.yy.da rastlanır(Sultan Ahmet Okuma Odası).Osmanlı köşkları dikdörtgen ve merkezi hacimli yada çokgen biçiminde yapılır;çeşitli eklentilerle genişletilmeye çalışılırdı.Yalılarda ise erken dönem Osmanlı camilerinin ters T tipi (?) planı kullanıldı.En bilinen yalılar Yalı Köşkü

Sepetçiler Köşkü ve Çifte Kasırlar'dır. Klasik Dönem boyunca pek fazla saray görülmedi.Hatta Kanuni dönemine kadar İstanbul'da Topkapı Sarayı ve Eski Saray dışında Osmanlı sarayı yoktu.İlk kez 15.yy.da Makbul İbrahim Paşa Sarayı'nın yapılması ile bu gelenek bozuldu.

D-Önemli Camiler ve Külliyesi

1.II.Bayezit Camii ve Külliyesi

Yapım Yılı: 1501-1506

Yapan Mimar: Mimar Yakup Şah Bin Sultan Şah(Mimar Hayreddin)

Yaptıran kişi:II.Bayezit

Yapının şehir içindeki yeri:İstanbul'un üçüncü tepesi üzerinde yükselen Külliye Eski sarayın doğusunda bulunur.Tüm semte adını vermiştir.Yapının sanat tarihi açısından önemi:Klasik Osmanlı Mimari üslubun yansıtan camilerin ilk örneğidir.Camii mimarisine bir çok yenilik getirmiştir.

2.Şehzade Camii ve Külliyesi

Yapım Yılı:1544-1548

Yapan Mimar:Mimar Sinan

Yaptıran kişi:Kanuni Sultan Süleyman (oğlu Mehmet için yaptırmıştır).

Yapının şehir içindeki yeri: Yapının sanat tarihi açısından önemi:Eski ve yeni biçimlerin birleştirildiği bir eserdir.Kütle kuruluşuna yenilik getirmiştir.Dengeli ve simetrik yapısıyla ön plana çıkar.Sinan'a özgü piramit biçimli(aşağıya doğru genişleyen) camilerin ilk örneğidir.

3.Süleymaniye Camii ve Külliyesi

Yapım Yılı:1549-1552

Yapan Mimar:Mimar Sinan

Yaptıran kişi:Kanuni Sultan Süleyman

Yapının şehir içindeki yeri: Yapının sanat tarihi açısından önemi:Cami ışık oyunları(her pencereden süzülen ışığın manevi etki yapması için hangi açıyla nereye düşeceği hesaplanmıştır), ve yankı değeriyle (akustik) ön plana çıkar.Ayrıca ağırlık dağılımı Haliç'e kadar incek şekilde yapıldığı ve kubbe kimeri çok iyi hesaplandığı için çökme tehlikesi altında değildir. Camii, şehrin neresinden bakılırsa bakılsın etkileyici görünmesi için şehrin silüetine hakim bir yerde,dik açı etkisi yapacak piramit şekilli bir arazi üstünde kurulmuştur.

4.Selimiye Camii ve Külliyesi

Yapım Yılı:

Yapan Mimar:Mimar Sinan

Yaptıran kişi:II.Selim

Yapının şehir içindeki yeri

Yapının sanat tarihi açısından önemi:

5.Sultanahmet Camii ve Külliyesi

Yapım Yılı:1609-1620

Yapan Mimar:Sedefkar Mehmet Ağa

Yaptıran kişi:I.Ahmet Yapının şehir içindeki yeri:İstanbul'un Eminönü ilçesinde aynı adı taşıyan semtte, Bizans döneminden kalma bir hipodromun yakınında inşa edilmiştir. Yapının sanat tarihi açısından önemi:Klasik Osmanlı Mimarisinin son Görkemli örneklerindedir.Sinan okulunun en sıkı takipçilerinden Sedefkar Mehmet Ağa tarafından yapıldığından Sinan Üslubunun özelliklerini taşır.Bununla birlikte planında yenilikçi düzenlemeler de görülür:ilk defa altı minare kullanılmış;cami bünyesinde Hünkar kasrı inşa etme geleneği bu cami ile başlamıştır.Fatih ve Süleymaniye Camii'nden farklı olarak düzgünlük ve simetri arayışıyla yapılmamıştır. Mimarının Selimiye'den daha yetkin bir eser yaratmak amacıyla yaptığı bu camide hiçbir masraftan kaçınılmamıştır.Yapı özellikle çini işçiliği ile ünlüdür:İstanbul'da Topkapı'dan sonra en zengin çini koleksiyonu burada bulunur.Mavi çiniler daha çok kullanıldığından batıda "Mavi Camii"(Mosqué Bleu) olarak tanınır.

6.Yeni Valide Camii

Yapım Yılı:1597-1663

Yapan Mimar: Davut Ağa tarafından yapımına başlanmış fakat onun ölümü üzerine Dalgıç Ahmet

Çavuş ve Mustafa Ağa tarafından tamamlanmıştır.

Yaptıran kişi: Yapının şehir içindeki yeri Yapının sanat tarihi açısından önemi:Özgün çini kullanımı açısından Osmanlı sanat eserleri arasında önemli bir yere sahiptir.